

Єременко Д.В.

доктор економічних наук,
професор кафедри економіки і бізнесу,
Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного

Єременко Л.В.

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук,
Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного

Калістий Р.В.

аспірант кафедри економіки і бізнесу
Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного

Yeremenko Denys, Yeremenko Larysa, Kalisty Ruslan

Dmytro Motorny Tavria State Agrotechnological University

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ В МАЛИХ ФОРМАХ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ

В статті проаналізовано теоретичні засади організації інвестиційної діяльності в малих формах аграрного виробництва України. Запропоновано класифікацію інвестиційних проектів в аграрному секторі за наступними критеріями: рівень реалізації, напрям реалізації та тривалість реалізації. Визначено наступні фактори, що обумовлюють характер інноваційності діяльності та впливають на рівень ефективності освоєння інвестиційних коштів: рівень товарності; внутрішні неекономічні чинники; загальний характер обраної стратегії економічної діяльності, наявний ресурсний потенціал. Наведені особливості забезпечення інноваційної діяльності в малих формах аграрного виробництва, в свою чергу, обумовлюють необхідність використання специфічного методичного інструментарію для оцінки результативності відповідних заходів. Окремо треба відзначити необхідність врахування соціальної складової функціонування малих аграрних формувань (особливо сімейного типу).

Ключові слова: селянське господарство, інвестиційна діяльність, аграрне виробництво, інновація, сільськогосподарське підприємство.

Постановка проблеми. За сучасних умов набули особливої значущості питання, пов'язані із забезпеченням реалізації інвестиційних проектів в системі аграрного сектору економіки України. Багатоукладність та суттєвий вплив на соціальний стан країни лише посилює ступінь актуальності даної проблематики. Треба відмітити при цьому, що однією з особливостей національної моделі сільськогосподарського виробництва є домінування в цілій низці галузевих напрямів малих форм господарювання, статус яких не завжди дозволяє селянам навіть потенційно отримувати інвестиційні кошти. Таким чином набуває актуальності питання теоретичного обґрунтування участі малих форм аграрного виробництва в інвестиційних проектах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості розвитку аграрного сектору економіки України як об'єкту інвестиційної діяльності на мезо- та макрорівнях розглядалися в роботах В.К. Збарського, С.В. Кальченко, М.І. Кісіля, Ю.П. Макаренко та ін. Теоретичні та практичні засади функціонування малих форм аграрного виробництва знайшли своє відображення в працях І. Свиноуса, А.В. Чайнова, А.Н. Челінцева та ін. Водночас, нашу думку, потребують подальшого вивчення питання, пов'язані із дослідженням та обґрунтуванням перспектив участі малих форм аграрного виробництва в системі інвестиційних проектів.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати теоретичні засади забезпечення реалізації інвестиційних проектів в системі малих форм

аграрного виробництва України з урахуванням специфіки організації їхньої соціально-економічної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Приймаючи до уваги специфіку ведення інноваційної діяльності в аграрній сфері, нами було запропоновано класифікацію інвестиційних проектів (рис. 1). Вона передбачає диференціацію відповідних заходів за наступними критеріями: рівень реалізації, напрям реалізації та тривалість реалізації. При цьому треба відзначити, що кожен з наведених напрямків має свою специфіку щодо реалізації.

Зокрема, техніко-технологічний напрям передбачає запровадження інвестиційних проектів з метою підвищення рівня ефективності ресурсного потенціалу в процесі виробництва сільськогосподарської сировини, її подальшої переробки, зберігання та реалізації. Особлива увага в даному аспекті приділяється забезпеченню збереження продукції, збільшення показників урожайності (продуктивності в тваринництві) та адаптації технологічних процесів до загальноприйнятих стандартів. В переважній більшості випадків відповідні інвестиційні проекти є коротко- або середньо тривалими та здійснюються на рівні окремого підприємства.

Організаційно-економічний напрям включає в себе реалізацію заходів, спрямованих на удосконалення системи управління господарськими процесами в масштабі підприємницької структури, а також формування системи взаємовигідних (партнерських) відносин між різними суб'єктами підприємницького середовища (переважно в аграрній сфері). Враховуючи специфіку даних проектів, вони в більшості випадків сконцентровані на регіональному рівні з перспективою виходу на світові ринки, а за тривалістю є середньо- та довгостроковими.

Соціальний напрям реалізації інвестиційних проектів безпосередньо не пов'язаний із виробничо-господарською діяльністю суб'єктів аграрного підприємництва, однак специфіка даного галузевого напрямку, його інтеграція в систему відносин членів місцевих громад обумовлює необхідність його опрацювання. В переважній більшості випадків означені заходи, спрямовані на участь представників бізнес-середовища в реалізації регіональних проектів, які передбачають задоволення культурно-освітніх та соціально-побутових потреб членів громади. За тривалістю ці проекти є середньо-та довгостроковими.

Треба відмітити, що важливою складовою реалізації зазначених заходів є стимулювання інноваційного розвитку малих форм аграрного виробни-

цтва. Факт необхідності запровадження сучасних науково обґрунтованих форм та методів господарювання відмічається практично в усіх програмних документах національних державних інститутів, присвячених забезпеченню ефективного функціонування даного галузевого напрямку.

Зокрема в одному з напрямів Національної економічної стратегії до 2030, прийнятої Кабінетом міністрів України та присвяченої забезпеченню розвитку агропромислового сектору, прямо констатується домінування рослинницької галузі в структурі виробництва, низький рівень диверсифікації та падіння родючості ґрунтів внаслідок низької культури землекористування. Наголошується на необхідності стимулювання розвитку міжгосподарської співпраці шляхом формування регіональних кластерів та кооперативних утворень, підвищенні рівня інформаційного забезпечення економічної діяльності вітчизняних аграріїв та ін. [6].

Треба відмітити при цьому, що проблема падіння продуктивності в аграрному секторі носить загальний характер, оскільки її причини мають системну природу. Незбалансованість представництва інтересів різних категорій сільгоспвиробників в системі державних інститутів та неврахування інтересів господарств сімейно-трудового типу призвело домінування позицій крупних агрокомпаній та агрохолдингів, чие ставлення до сільськогосподарських земель є відверто споживче. Дана ситуація негативно впливає на загальний рівень розвитку галузі та характер продовольчої безпеки в країні, при тому що безпосередньо виробництво продуктів харчування має значний інвестиційно-інноваційний потенціал.

Зокрема в тексті Стратегії регіонального розвитку Запорізької області до 2027 року відмічається зокрема, що харчова галузь займає друге місце в структурі реалізованої інноваційної продукції. При цьому, аналізуючи стан агропромислового виробництва, вказується на недостатній рівень техніко-технологічного забезпечення, особливо в сфері малого аграрного підприємництва [7].

Слід також зазначити, що дотепер існує певне нерозуміння з боку представників частини урядових інститутів щодо специфіки функціонування сільського господарства України, тих факторів, які обумовили його сучасний стан та нині визначають основні тренди розвитку. Недостатня інформованість щодо особливостей діяльності аграріїв, зокрема малих форм господарювання, призводить до необ'єктивної оцінки існуючої ситуації та негативно впливає на здатність розробляти конструктивні пропозиції та рекомендації відносно

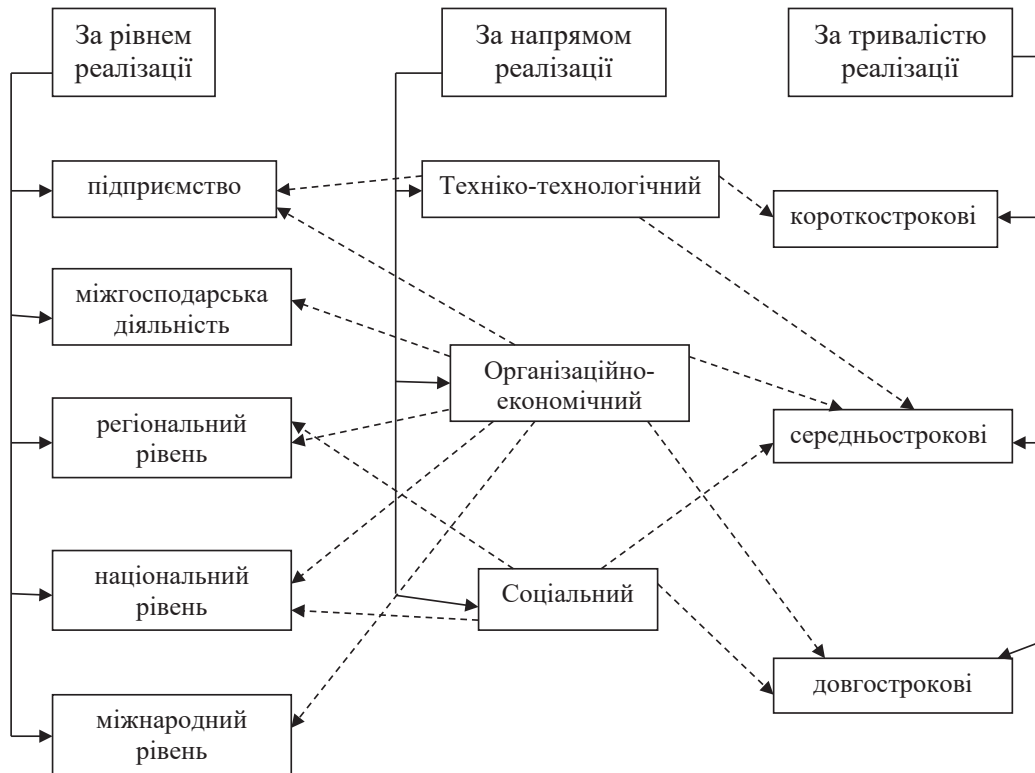

Рис. 1. Класифікація інвестиційних проектів в аграрному секторі

-----> переважний вектор реалізації

Джерело: авторська розробка

шляхів підвищення ефективності сільського господарства в цілому та окремих напрямків.

Показовим в даному випадку є програма розвитку національного аграрного сектору «Україна – світовий супермаркет екологічних продуктів», розроблена на базі Українського інституту майбутнього та презентована 2 серпня 2019 року. В рамках даного документу пропонується зосередитися на виробництві зернових та олійних культур, а також м'яса птиці та яєць [9].

Треба відмітити по-перше, що зазначені види тваринницької продукції монополізували аграрні компанії, а на факт відсутності диверсифікації виробництва продукції рослинництва як на негативний вказували фахівці Кабінету міністрів України в Національній економічній стратегії до 2030 року. По-друге, розробники концепції «світового супермаркету» мають не зовсім точну картину щодо впливу представників аграрного сектору на структуру ринку сільськогосподарської сировини та характеру їхньої діяльності. Зокрема в тексті документу фігурує визначення «маленькі фермери – це особисті присадибні господарства до 500 га».

Дана ситуація є результатом сучасного стану цього сегменту національного сільськогосподар-

ського виробництва. Треба відмітити, що сектор малих форм аграрного виробництва України, на відміну від країн ЄС, є більш диференційованим за організаційно-правовою та соціально-економічною ознаками. Згідно чинного законодавства та джерел статистичної звітності, виділяють наступні категорії сільгоспвиробників (табл. 1).

Як бачимо, єдиною чітко визначеною категорією сільгоспвиробників з наведеного переліку є фермерські господарства. Господарства населення та сільські домогосподарства є схожими за своїми ознаками, однак за рахунок різної методики збору первинної інформації стає можливим аналізувати лише загальні тенденції серед даних груп аграріїв, не маючи змоги відокремити споживчу та товарну складову. Щодо особистих селянських господарств, то статистичні дані по них не дозволяють проводити повноцінного дослідження.

Зазначена неузгодженість обумовила різність наукових підходів щодо термінологічного визначення представників малих форм аграрного виробництва України. Представниками наукової спільноти використовуються як офіційні дефініції, так і власні визначення. Причому в переважній більшості випадків мова йде про категорію агра-

Основні характеристики малих форм аграрного виробництва України

Характеристика	Найменування категорії аграріїв			
	Фермерське господарство	Господарство населення	Особисте селянське господарство	Сільське домогосподарство
Визначення	Форма підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання займатися аграрним виробництвом	Домогосподарство, що здійснює сільськогосподарську діяльність як з метою самозабезпечення, так і з метою виробництва товарної сільськогосподарської продукції.	Форма організації аграрного виробництва, здійснюваного працею членів сім'ї на основі їх приватної власності	Сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, ведуть спільне господарство, об'єднують та витрачають кошти
Господарський статус	Суб'єкт аграрного підприємництва	Суб'єкт аграрного виробництва	Суб'єкт аграрного виробництва	Суб'єкт аграрного виробництва
Характер виробництва	Товарний	Споживчий або товарний	Споживчий	Споживчий або товарний
Місцезнаходження	Село	Село	Село або місто	Село
Інформаційне джерело відображення результатів діяльності	Статистичний бюлетень «Сільське господарство України»	Статистичний бюлетень «Сільське господарство України»	Інформація на сайті Держстат України	Статистичний бюлетень «Основні показники сільськогосподарської діяльності домогосподарств у сільській місцевості»

Джерело: узагальнення автора на основі [1]

ріїв, які не мають статусу юридичної особи, однак займаються виробництвом сільськогосподарської продукції індивідуально або у складі родини

Зокрема, Ю.П. Макаренко, пропонує використовувати дефініцію «особисте господарство населення», характеризуючи її як «господарські формування, що базуються на особистій, дрібногруповій формі власності, переважно сімейній формі організації праці, які не мають при цьому статусу юридичної особи» [4]. І.В. Ткач застосовує термін «сільське домогосподарство», під яким розуміється «домогосподарство, місце розміщення якого зареєстровано на території сільських населених пунктів і членам яких відповідно до чинного законодавства надані земельні ділянки з цільовим призначенням «для ведення особистого селянського господарства» [8]. С.В. Кальченко пропонує використовувати формулювання «селянське господарство», аргументуючи це поєднанням мікроекономічної специфіки домогосподарства та селянського способу господарювання [2].

Оцінюючи специфіку функціонування кожної складової даного сегменту аграрного виробництва України, нами визначено наступні фактори, що обумовлюють характер інноваційності діяльності та впливають на рівень ефективності освоєння інвестиційних коштів.

1. Рівень товарності. На нашу думку, даний чинник є визначальним, оскільки тільки госпо-

дарство, що здійснює виробництво сільськогосподарської продукції з метою подальшої реалізації може розглядатися як інвестиційно привабливе. В свою чергу, чисельний показник рівня товарності не може служити єдиним індикатором інноваційного спрямування діяльності суб'єкта господарювання, оскільки в окремих випадках частина створеного продукту може витратитися для задоволення потреб членів родини або перерозподілятися через систему між родинних зв'язків.

2. Вплив внутрішніх неекономічних чинників. Для господарств сімейного типу надзвичайно важливим є врахування соціальних процесів всередині родини, оскільки головною метою його функціонування є задоволення потреб членів взагалі та кожного окремо. В даному аспекті набувають особливої значущості демографічні процеси (народження дітей, поява нових працездатних членів та ін.).

3. Загальний характер обраної стратегії економічної діяльності. Мова йде, перш за все про ті орієнтири, що сформулював для себе керівник (голова, власник) господарства. Досить часто, у відповідності із законом спадаючої граничної корисності, особи, зайняті в сфері малого аграрного підприємництва, намагаються добровільно обмежувати власну господарську активність та трудове навантаження з урахуванням рівня задоволення потреб. В даному випадку треба відмі-

тити, що саме інноваційний характер економічної діяльності надає можливості для подальшої участі в бізнес-процесах, оскільки дозволяє знизити рівень трудовитрат за рахунок оптимізації техніко-технологічного забезпечення.

4. Наявний ресурсний потенціал. Розглядаючи роль складових ресурсного потенціалу сфери малого аграрного виробництва в процесі забезпечення інноваційної діяльності, особливу увагу, на нашу думку, доцільно приділити питанням інформаційного та кадрового забезпечення. Як відмічалося раніше, однією з причин низького рівня продуктивності в рослинництві та тваринництві за сучасних умов є відсутність належних професійних компетенцій серед представників малого аграрного підприємництва.

Наведені особливості забезпечення інноваційної діяльності в малих формах аграрного виробництва, в свою чергу, обумовлюють необхідність використання специфічного методичного інструментарію

для оцінки результативності відповідних заходів. Окремо треба відзначити необхідність врахування соціальної складової функціонування малих аграрних формувань (особливо сімейного типу).

Висновки. В статті проаналізовано теоретичні засади організації інвестиційної діяльності в малих формах аграрного виробництва України. Запропоновано класифікацію інвестиційних проектів в аграрному секторі за наступними критеріями: рівень реалізації, напрям реалізації та тривалість реалізації. Зазначається, що кожен з наведених напрямків має свою специфіку щодо реалізації. Відмічається відсутність єдиного підходу щодо визначення малих форм аграрного виробництва сімейного типу. Визначено наступні фактори, що обумовлюють характер інноваційності діяльності та впливають на рівень ефективності освоєння інвестиційних коштів: рівень товарності; внутрішні неекономічні чинники; загальний характер обраної стратегії економічної діяльності, наявний ресурсний потенціал.

Список літератури:

1. Головне управління статистики України. Офіційний сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/cg.htm
2. Збарський В.К., Кальченко С.В., Штимак І.В. Соціально-економічні умови розвитку селянських домогосподарств : монографія. Мелітополь : «Люкс», 2017. 354 с.
3. Кісіль М.І. Методичні рекомендації з розроблення інвестиційних проектів молочних ферм в особистих селянських господарствах. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2013. 30 с.
4. Макаренко Ю.П. Аграрні малі господарства: умови та шляхи розвитку. Дніпропетровськ : Січ, 2012. 680 с.
5. Методичні рекомендації з організації сімейних ферм в Україні (на прикладі ферм з виробництва молока) / Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, М.І. Кісіль та ін. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2014. 60 с.
6. Національна економічна стратегія до 2030 року : Постанова Кабінету міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179. URL: <https://minagro.gov.ua/ua/napryamki/programi-rozvitku-apk>
7. Стратегія регіонального розвитку Запорізької області до 2027 року. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/48277/strategiya-regionalnogo-rozvitku-na-period-do-2027-roku.html>
8. Ткач І.В. Селянські домогосподарства, їх сутність та характеристика. *Фінанси, облік і аудит*. 2011. № 18. С. 380–385.
9. Україна – світовий супермаркет екологічних продуктів. URL: <https://strategy.uifuture.org/index.html>
10. Чаянов А.В. Природа крестьянского хозяйства и земельный режим. Труды Всерос. съезда Лиги аграрных реформ. 1918. М. С. 4–5.
11. Челинцев А.Н. Теоретические основания организации крестьянского хозяйства. Харьков, 1919. 178 с.
12. Denys Yeremenko, Natalia Trusova, Serhii Karman, Iryna Kolokolchykova, Svitlana Skrypnyk. Digitalization of investment-innovative activities of the trade business entities in network IT-System. *Estudios de Economia Aplicada*. 2021. № 9(5). P. 1–19.
13. Mishenin Y., Valentynov V., Maslak O., Koblianska I. Modern transformation in small-scale agricultural commodity production in Ukraine. *Marketing and management of innovation*. 2017. № 4. P. 358–366.
14. Varchenko, O., Svytnous, I., Grynchuk, Y. The strategy of developing agricultural supply chain in terms of food security in Ukraine. *International Journal of Supply Chain Management*. 2018. № 7(5). P. 657–666.

References:

1. Holovne upravlinnia statystyky Ukrainy [Main Department of Statistics of Ukraine]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/cg.htm
2. Zbarskyi V.K., Kalchenko S.V., Shtymak I.V. (2017) *Sotsialno-ekonomichni umovy rozvytku selianskykh domogospodarstv* [Socio-economic conditions of development of peasant households]. Melitopol: «Liuks», p. 354.

3. Kisil M.I. (2013) *Metodychni rekomendatsii z rozroblennia investytsiinykh proektiv molochnykh ferm v osobystykh selianskykh gospodarstvakh* [Methodological recommendations for the development of investment projects of dairy farms in personal peasant farms]. Kyiv: NNTs «IAE», p. 30.

4. Makarenko Yu.P. (2012) *Ahrarni mali gospodarstva: umovy ta shliakhy rozvytku* [Agrarian small farms: conditions and ways of development]. Dnipropetrovsk: Sich, p. 680.

5. Lupenko Yu.O., Malik M.Y., Kisil M.I. (2014) *etodychni rekomendatsii z orhanizatsii simeinykh ferm v Ukraini (na prykladi ferm z vyrobnytstva moloka)* [Methodological recommendations for the organization of family farms in Ukraine (on the example of milk production farms)]. Kyiv: NNTs «IAE», p. 60.

6. Natsionalna ekonomichna stratehiia do 2030 roku: Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy vid 3 bereznia 2021 r. № 179 [National economic strategy until 2030. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 3, 2021 No. 179]. Available at: <https://minagro.gov.ua/ua/napryamki/programi-rozvitku-apk>

7. Stratehiia rehionalnoho rozvytku Zaporizkoi oblasti do 2027 roku [Regional Development Strategy of the Zaporizhia Region until 2027]. Available at: <https://www.zoda.gov.ua/news/48277/strategiya-regionalnogo-rozvitku-na-period-do-2027-roku.html>

8. Tkach I.V. (2011) Selianski domohospodarstva, yikh sutnist ta kharakterystyka [Peasant households, their essence and characteristics]. *Finansy, oblik i audyt*, no. 18, pp. 380–385.

9. Ukraina – svitovyi supermarket ekolohichnykh produktiv [Ukraine is the global supermarket of ecological products]. Available at: <https://strategy.uifuture.org/index.html>

10. Chaianov A.V. (1918) Pryroda krestianskoho khoziaistva y zemelnyi rezhym [The nature of the peasant economy and the land regime. Works of Vseros]. *Trudi Vseros. siezda Lyhy ahrarnikh reform*, pp. 4–5.

11. Chelyntsev A.N. (1919) *Teoretycheskye osnovanyia orhanyzatsyyi krestianskoho khoziaistva* [Theoretical foundations of the organization of the peasant economy]. Kharkov, 178 p.

12. Denys Yeremenko, Natalia Trusova, Serhii Karman, Iryna Kolokolchukova, Svitlana Skrypnyk (2021) Digitalization of investment-innovative activities of the trade business entities in network IT-System. *Estudios de Economia Aplicada*, no. 39(5), pp. 1–19.

13. Mishenin Y., Valentynov V., Maslak O., Koblianska I. (2017) Modern transformation in small-scale agricultural commodity production in Ukraine. *Marketing and management of innovation*, no. 4, pp. 358–366.

14. Varchenko O., Svytnous I., Grynchuk Y. and at. (2018). The strategy of developing agricultural supply chain in terms of food security in Ukraine. *International Journal of Supply Chain Management*, no. 7(5), pp. 657–666.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE IMPLEMENTATION OF INVESTMENT PROJECTS IN SMALL FORMS OF AGRICULTURAL PRODUCTION IN UKRAINE

The article analyzes the theoretical foundations of the organization of investment activities in small forms of agricultural production in Ukraine. It is noted that one of the features of the national model of agricultural production is the dominance of small forms of Management in a number of sectoral areas, the status of which does not always allow farmers to even potentially receive investment funds. The classification of investment projects in the agricultural sector is proposed according to the following criteria: level of implementation, direction of implementation and duration of implementation. It is noted that each of these areas has its own specifics regarding implementation. There is a lack of a unified approach to determining small forms of family-type agricultural production. The technical and technological direction provides for the introduction of investment projects in order to increase the level of efficiency of resource potential in the production of agricultural raw materials, their further processing, storage and sale. The organizational and economic direction includes the implementation of measures aimed at improving the management system of economic processes on the scale of the business structure, as well as the formation of a system of mutually beneficial relations between various business entities. The social direction of investment projects implementation is not directly related to the production and economic activities of agricultural business entities, but the specifics of this industry direction, its integration into the system of relations between members of local communities make it necessary to study it. The following factors are identified that determine the nature of innovation activities and affect the level of efficiency of investment funds development: the level of marketability; internal non-economic factors; the general nature of the chosen strategy of economic activity, the available resource potential. The presented features of ensuring innovation activity in small forms of agricultural production, in turn, make it necessary to use specific methodological tools to assess the effectiveness of relevant measures. Separately, it should be noted the need to take into account the social component of the functioning of small agricultural formations.

Key words: peasant economy, investment activity, agricultural production, innovation, agricultural enterprise.